

Гаазькі конвенції 1980 та 1996 років у практиці Верховного Суду

Ольга СТУПАК

Суддя Великої Палати Верховного Суду

Гаазька конвенція про визнання і виконання рішень стосовно зобов'язань про утримання 1973 р.
(ЗУ про приєднання: 14.09.2006)

Гаазька конвенція про юрисдикцію, право, що застосовується, визнання, виконання та співробітництво щодо батьківської відповідальності та заходів захисту дітей 1996 р.
(ЗУ про приєднання: 14.09.2006)

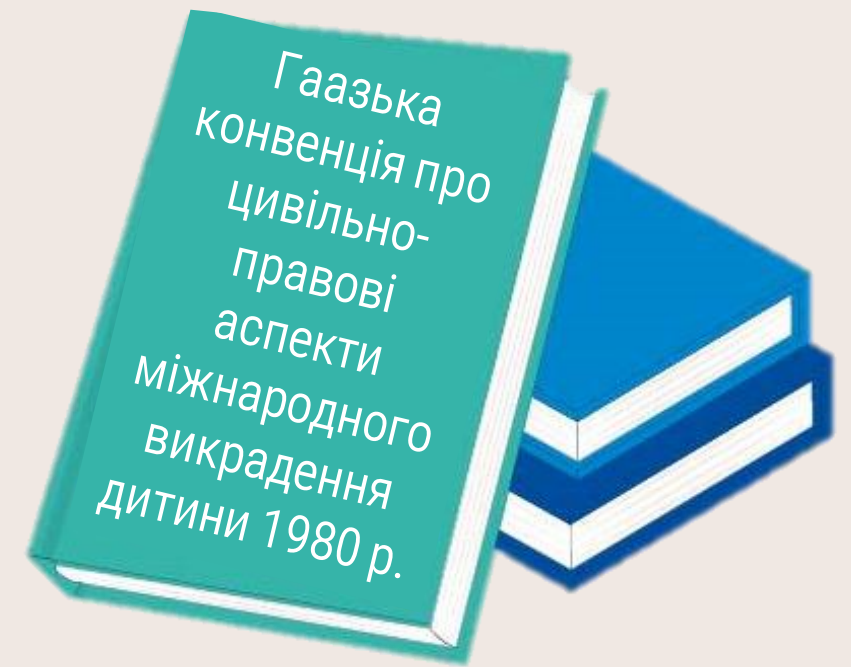
Гаазькі дитячі конвенції ратифіковані Україною

Гаазька конвенція про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дитини 1980 р.
(ЗУ про приєднання: 11.01.2206)

Гаазька конвенція про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інших видів сімейного утримання 2007 р.
(ЗУ про ратифікацію: 11.01.2013)

Гаазька конвенція про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дитини 1980 р.

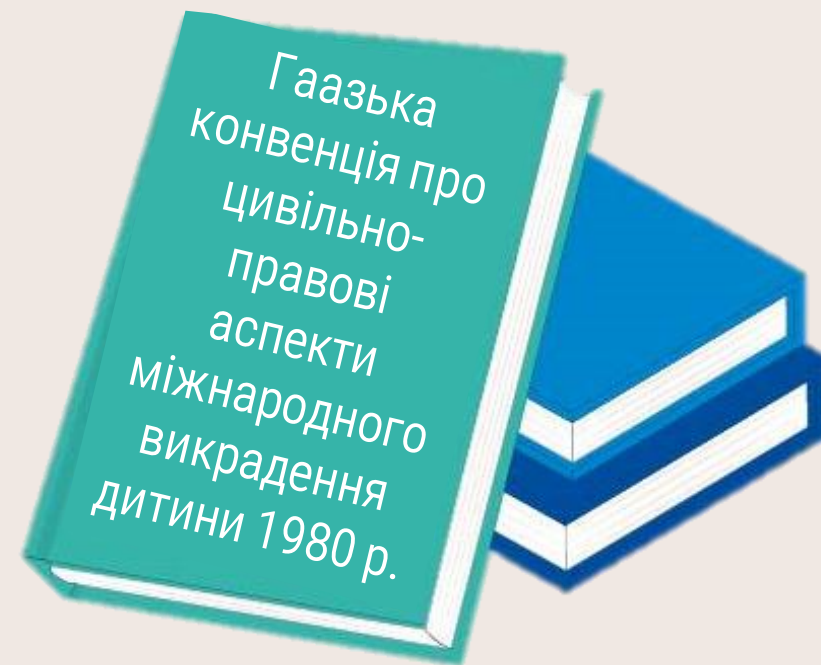
- Більше 80 держав-учасниць
- Закон України про приєднання – 11 січня 2006 року
- Міжнародно-правовий механізм мирного та впорядкованого повернення дітей, яких незаконно переміщено та /або утримують на території іншої держави
- Мета - гарантувати зростання дитини у безпечному середовищі із збереженням нормальних родинних стосунків

Держави-учасниці вживають заходів для боротьби з незаконним переміщенням і неповерненням дітей із-за кордону.

Цілями Гаазької конвенції 1980 року є:

- ❑ забезпечення негайного повернення дітей, незаконно переміщених до будь-якої з Договірних держав або утримуваних у будь-якій із Договірних держав;
- ❑ забезпечення того, щоб права на опіку і на доступ, передбачені законодавством однієї Договірної держави, ефективно дотримувалися в інших Договірних державах (стаття перша).

Зобов'язання держави при вирішенні справ про міжнародне викрадення дітей (ЄСПЛ)

- ✓ належним чином обґрунтувати рішення про повернення дитини чи відмову в такому поверненні (Satanovska and Rodgers v. Ukraine)
- ✓ зробити це якомога швидше (Vilenchik v. Ukraine)
- ✓ виконати ухвалені рішення (Chabrowski v. Ukraine)
- ✓ усвідомлювати, де завершуються компетенція та відповідальність однієї країни, та починається відповідальність іншої (Nerivnya v. Ukraine)

Гаазька конвенція про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дитини 1980 р.

За правилами Гаазької конвенції 1980 року заявник має право обрати один із шляхів пред'явлення вимоги про повернення дитини до звичайного місця проживання:

- 1) подання заяви до Центрального органу держави (в Україні – до Міністерства юстиції України, нині – Національна соціальна сервісна служба України) за місцем постійного проживання дитини;
- 2) подання заяви до Центрального органу держави (до прикладу: в Республіці Вірменія – міністерство юстиції), до якої дитину вивезено та в якій вона утримується;
- 3) подання відповідної заяви до суду.

Загальні правила про юрисдикцію спору за Гаазькою конвенцією 1980 року

Відповідно до статті 29 Гаазької конвенції 1980 року ця Конвенція не перешкоджає будь-якій особі, установі або органу, що заявляє про порушення прав піклування або доступу відповідно до положень статей 3 або 21, прямо звернутися до судових або адміністративних органів будь-якої Договірної держави, на підставі положень цієї Конвенції або на іншій підставі.

Потрібно враховувати, що стаття 29 Гаазької конвенції 1980 року дозволяє подання заяви до компетентних внутрішніх органів у державі, де знаходиться дитина. У випадках, коли суд, який вирішив прийняти рішення щодо заяви про повернення, знаходиться в договірній державі, де дитина не знаходилася, але де вона має своє звичне місце проживання, виникає проблема, як забезпечити виконання подальших рішень про повернення. Саме з цієї причини Гаазька конвенція 1980 року прагне знайти спосіб вирішення міжнародних справ про викрадення дітей шляхом створення можливостей для співпраці між залученими договірними державами.

Загальні правила про юрисдикцію спору за Гаазькою конвенцією 1980 року

Відповідно до статті 29 Гаазької конвенції 1980 року ця Конвенція не перешкоджає будь-якій особі, установі або органу, що заявляє про порушення прав піклування або доступу відповідно до положень статей 3 або 21, прямо звернутися до судових або адміністративних органів будь-якої Договірної держави, на підставі положень цієї Конвенції або на іншій підставі.

Потрібно враховувати, що стаття 29 Гаазької конвенції 1980 року дозволяє подання заяви до компетентних внутрішніх органів у державі, де знаходиться дитина. У випадках, коли суд, який вирішив прийняти рішення щодо заяви про повернення, знаходиться в договірній державі, де дитина не знаходилася, але де вона має своє звичне місце проживання, виникає проблема, як забезпечити виконання подальших рішень про повернення. Саме з цієї причини Гаазька конвенція 1980 року прагне знайти спосіб вирішення міжнародних справ про викрадення дітей шляхом створення можливостей для співпраці між залученими договірними державами.

Застосування Верховним Судом Гаазької Конвенції 1980 р.

Постанова КЦС ВС від 24 вересня 2025 року у справі 718/1867/23

(що саме суди повинні врахувати у справах про повернення дитини)

Отже, розглядаючи заяви про повернення дитини до країни постійного проживання, **суди насамперед повинні враховувати, що частина перша статті 13 Гаазької конвенції покладає обов'язок доведення обставин, які можуть бути винятковими підставами для неповернення дитини, саме на особу, яка вчинила вивезення дитини та/або її утримує.** У цьому разі зазначене формулювання відображає загальне правове правило, що той, хто стверджує про наявність певного факту, повинен його довести.

Суд касаційної інстанції виходить із того, що підстави для відмови у поверненні дитини, тобто факти, підлягають оцінці у сукупності **з дотриманням якнайкращих інтересів дитини** як на сьогодні, так і в майбутньому, оцінкою сімейної ситуації загалом, проведення збалансованого та розумного зважування інтересів учасників справи тощо.

Виходячи зі змісту положень статті 3 Гаазької конвенції 1980 року, для ухвалення судом рішення про повернення дитини **необхідно встановити такі обставини:**

по-перше, дитина постійно мешкала в Договірній державі безпосередньо перед переміщенням або утриманням (пункт «а» частини першої статті 3)

по-друге, переміщення або утримання дитини було порушенням права на опіку або піклування згідно із законодавством тієї держави, де дитина проживала

по-третє, заявник фактично здійснював права на опіку до переміщення дитини або здійснював би такі права, якби не переміщення або утримання (пункт «b» частини першої статті 3).

Серйозний ризик або психологічна чи фізична шкода, ст. 13 (1) (В) Конвенції 1980 р.

Приклади тверджень:

Домашнє насильство
над дитиною та/або
батьками, які її
виховують

Економічні проблеми
або проблеми з
розвитком дитини

Ризики, пов'язані з
обставинами в
державі

Ризики, пов'язані зі
здоров'ям дитини

Розлука з батьками,
які виховують дитину

Кримінальне
переслідування

Імміграційні
проблеми

Відсутність
ефективного доступу
до правосуддя

Медичні або сімейні
проблеми, пов'язані з
приймаючою
стороною

Недвозначна відмова
від повернення

Розлука з братом чи
сестрою

Постанова КЦС ВС від 03 березня 2021 року у справі № 461/9257/19

(заперечення щодо повернення)

Таким чином, як відмова взяти до уваги заперечення щодо повернення, які можуть підпадати під дію статті 13 Гаазької конвенції 1980 року, так і недостатнє наведення підстав у рішенні про відхилення таких заперечень суперечитимуть вимогам статті 8, а також намірам та меті Гаазької конвенції 1980 року загалом.

У справі, що переглядається, суд першої інстанції не здійснив всебічного з'ясування обставин справи і ефективної перевірки доводів відповідача, що дало б змоги підтвердити або ж відхилити існування «серйозного ризику» та ухвалити судові рішення із наведенням конкретних підстав у контексті обставин цієї справи. Апеляційний суд цей недолік (щодо неправильного застосування положень Гаазької конвенції 1980 року) не усунув і, крім цього, розглянув справу за відсутності відповідача та її представника, незважаючи на подані ними обґрунтовані клопотання про відкладення розгляду справи.

Постанова КЦС ВС від 24 червня 2025 року у справі 759/24278/23

(пріоритет найкращих інтересів дитини)

Касаційний суд погоджується з висновками апеляційного суду про те, що ОСОБА_2 виконав свій обов'язок доведення наявності підстав для відмови у поверненні дитини, передбачених статтею 13 Гаазької Конвенції 1980 року, оскільки **суд встановив, що: існує серйозний ризик того, що повернення поставить дитину під загрозу заподіяння фізичної або психічної шкоди або іншим шляхом створить для дитини нетерпиму обстановку (частина перша статті 13 (b)); дитина заперечує проти повернення і досягла такого віку і рівня зрілості, при якому слід брати до уваги її думку (частина друга статті 13).**

Зазначене не спростовує посилання суду першої інстанції на загрозливу безпекову ситуацію в Україні у зв'язку з воєнним станом, оскільки за місцем постійного проживання ОСОБА_8 в Україні: АДРЕСА_3 , бойові дії не ведуться.

Відмова у поверненні відповідає найкращим інтересам дитини у світлі виключень, передбачених Гаазькою конвенцією 1980 року, за наявності яких судовий або адміністративний орган запитуваної держави не зобов'язаний видавати розпорядження про повернення дитини..

Постанова КЦС ВС від 19 травня 2021 року у справі № 766/7657/20

(думка дитини з урахуванням вимог Гаазької конвенції 1980 р.)

Саме на суди України покладається основний обов'язок щодо заслуховування думки дитини та надання їй мотивованої правової оцінки. Як відмова взяти до уваги заперечення щодо повернення, які можуть підпадати під дію статей 12, 13, 20 Гаазької Конвенції 1980 року, так і недостатнє наведення підстав у рішенні про відхилення таких заперечень суперечитимуть вимогам статті 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, а також намірам та меті Гаазької Конвенції 1980 року загалом.

Суд повинен переконатись у наявності (відсутності) винятків, передбачених статтями 12, 13 та 20 Гаазької Конвенції 1980 року, зокрема, **чи дитина вже прижилася у своєму новому середовищі, чи здійснювалося піклування про дитину в місці постійного проживання до моменту переміщення, чи існує серйозний ризик того, що повернення поставить дитину під загрозу заподіяння фізичної або психічної загрози або іншим шляхом створить для дитини нетерпиму обстановку, а також, чи таке повернення допускається з урахуванням основних принципів запитуваної держави.**

Постанова КЦС ВС від 31 січня 2024 року у справі № 711/4569/23

У період дії на території України воєнного стану доцільним способом забезпечення позову батька про повернення дитини до місця її постійного проживання за межами України в порядку Гаазької конвенції 1980 року є обмеження права виїзду дитини за межі України саме без згоди батька до набрання судовим рішенням законної сили, що залишає можливість, у разі настання загрозової для життя і здоров'я дитини ситуації, виїзду дитини за межі України в безпечне місце

Постанова КЦС ВС від 17 травня 2023 року у справі № 712/9027/21

Звертаючись до суду з позовом про повернення дитини у порядку Гаазької конвенції 1980 року, позивач має довести звичайне місце проживання дитини в іншій державі, до якої він просить повернути дитину, а також, що він здійснював опіку, піклування про дитину до її незаконного переміщення із звичайного місця її проживання.

Постанова КЦС ВС від 23 березня 2023 року у справі № 344/6604/21

(повернення дитини: тягар доказування обставин, що перешкоджають поверненню)

Обов'язок доведення наявності підстав для відмови у поверненні дитини Конвенція 1980 року покладає на особу, яка вчинила протиправне вивезення або утримання дитини (особу, яка заперечує проти повернення дитини).

У цій справі ВС, погоджуючись з рішеннями судів про повернення дитини, яка незаконно утримується на території України, до Королівства Іспанії, звернув увагу, що відповідачка не надала доказів того, що повернення дитини утруднить її зв'язок з матір'ю. Між Республікою Іспанія та Україною діє безвізовий режим, позивачка працює в Україні і має дохід в Україні, не надала доказів проблем зі здоров'ям чи інших перешкод для супроводження дитини до країни постійного проживання.

Постанова КЦС ВС від 20 липня 2022 року у справі № 757/32690/20-ц

(Річний строк за статтею 12 Гаазької конвенції 1980 року: значення моменту початку процедури повернення)

Під час вирішення спору про забезпечення повернення дитини до країни проживання треба звертати увагу, коли розпочато процедуру повернення такої дитини. У разі якщо судова процедура повернення дитини до країни проживання розпочата до спливу річного строку з моменту викрадення, варто застосовувати положення частини першої статті 12 Гаазької конвенції 1980 року.

Постанова ОП КЦС ВС від 18 вересня 2024 у справі № 367/1853/23

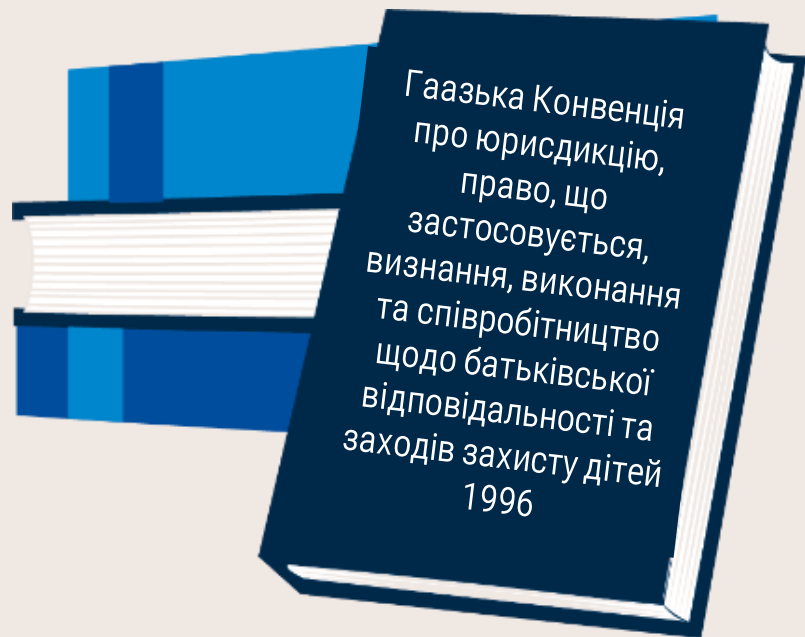
(на розгляді одночасно перебувають позови про визначення місця проживання дитини та про повернення дитини в порядку ГК 1980)

Коли в судах одночасно перебувають на розгляді позови про визначення місця проживання дитини та повернення дитини, то до вирішення позову про повернення дитини суд не може вирішувати спір про визначення місця проживання дитини.

Суд залишає позов без розгляду, якщо після відкриття провадження у справі буде з'ясовано, що у суді чи іншому юрисдикційному органі іноземної держави є справа із спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав (частина третя статті 75 Закону України «Про міжнародне приватне право»).

Гаазька Конвенція про юрисдикцію, право,
що застосовується, визнання, виконання та
співробітництво щодо батьківської
відповідальності та заходів захисту дітей
1996 року

Підписана – 19 жовтня 1996

Є чинною для України – з 1 лютого 2008 (ЗУ № 136-V від 14.09.2006)

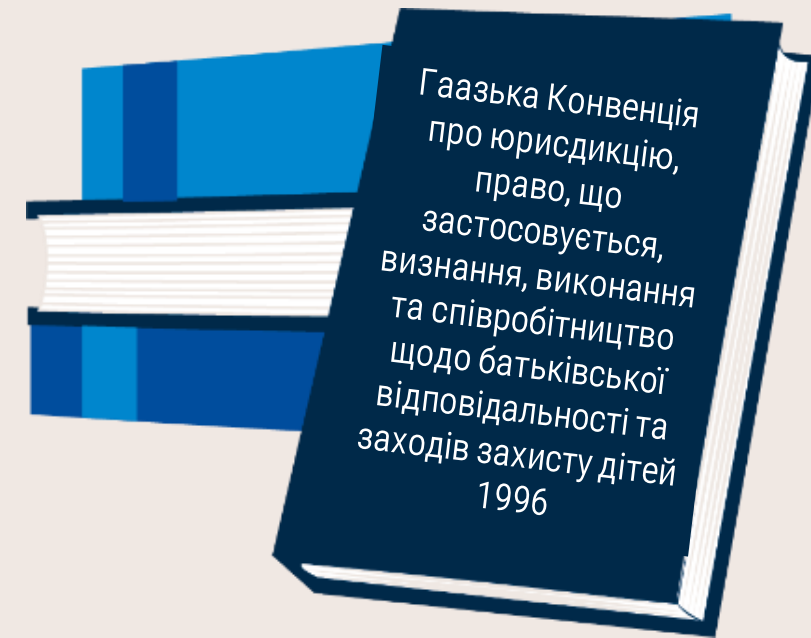
60 Договірних Держав

Уніфіковані процесуальні норми:

- Міжнародна підсудність
- Визнання і виконання іноземного суд.рішення
- Судове співробітництво

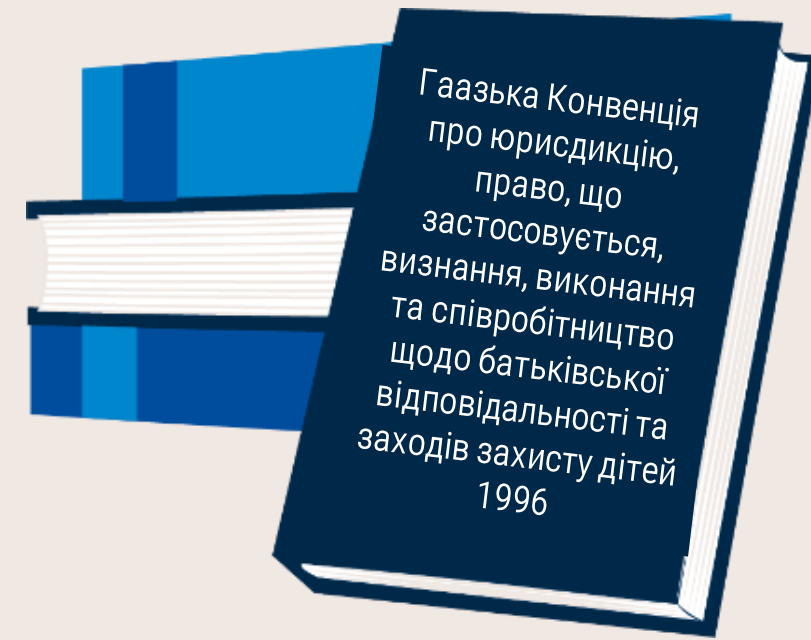
Основні цілі Гаазької Конвенції про батьківську відповідальність 1996 року:

- Уникнення конфліктів між правовими системами Договірних держав – а) щодо юрисдикції, б) права, що застосовується, в) визнання та виконання заходів захисту дітей - Розділи II – IV
- Посилення захисту дітей у справах міжнародного характеру (охоплює широке коло цивільно-правових заходів захисту дитини, які стосуються (ст. 3): батьків. відповідальність; опіки, піклування та аналогічних інститутів; влаштування дитини у прийомну сім'ю, інституційне виховання; майна дитини.
- Широке визначення поняття «батьківська відповідальність»

Основні цілі Гаазької Конвенції про батьківську відповідальність 1996 року:

- Уникнення конфліктів між правовими системами Договірних держав – а) щодо юрисдикції, б) права, що застосовується, в) визнання та виконання заходів захисту дітей - Розділи II – IV
- Посилення захисту дітей у справах міжнародного характеру (охоплює широке коло цивільно-правових заходів захисту дитини, які стосуються (ст. 3): батьків. відповідальність; опіки, піклування та аналогічних інститутів; влаштування дитини у прийомну сім'ю, інституційне виховання; майна дитини.
- Широке визначення поняття «батьківська відповідальність» → термін «батьківська відповідальність» включає повноваження, що впливають з батьківських чи будь-яких аналогічних відносин, які визначають права, обов'язки та представництво стосовно особи чи майна дитини батьків, опікунів або інших законних представників (п. 2 ст.1 Конвенції 1996) опіки

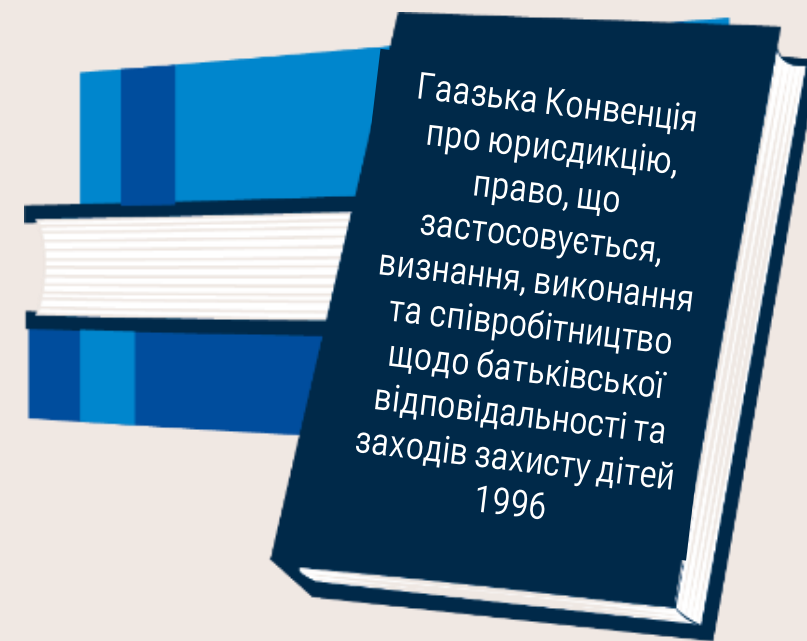

Положення Конвенції ООН про права дитини 1989, імplementовані до Гаазької конвенції 1996 року:

Ст. 3 UNCRC: В усіх діях щодо дітей першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини ...

Ст. 9 (3) , ст. 10 (2) UNCRC: Держави-учасниці поважають право дитини, яка розлучається з одним чи обома батьками, підтримувати на регулярній основі особисті відносини і прямі контакти з обома батьками ...

Ст. 11, ст. 35 UNCRC: Держави-учасниці вживають заходів для боротьби з незаконним переміщенням і неповерненням дітей із-за кордону.

У статті 50 Гаазької конвенції 1996 року зазначено, що ця Конвенція не впливає на застосування Гаазької конвенції 1980 року у відносинах між сторонами обох Конвенцій. Однак ніщо не перешкоджає застосуванню положень цієї Конвенції для цілей повернення дитини, яка була протиправно переміщена або утримувалася, чи для надання права на спілкування.

Тож наведене правило передбачає можливість паралельного застосування обох Гаазьких конвенцій для цілей повернення дитини, яка була протиправно переміщена або утримувалася.

Гаазька конвенція 1996 року не замінює і не вносить змін у механізм, встановлений Гаазькою конвенцією 1980 року для дій у ситуаціях міжнародного викрадення дітей. Навпаки, **Гаазька конвенція 1996 року доповнює та посилює Гаазьку конвенцію 1980 року стосовно деяких аспектів**. Це означає, що низка її положень можуть бути використані як доповнення до Гаазької конвенції 1980 року, коли остання застосовується до конкретної справи.

Правила стосовно юрисдикції, які містяться у главі II Гаазької конвенції 1996 року, створюють загальний підхід до юрисдикції, що забезпечує визначеність для сторін і може таким чином сприяти запобіганню спроб пошуку «зручного» суду через міжнародне викрадення дітей.

Гаазька конвенція 1980 року продовжує застосовуватися до відносин між договірними державами Гаазької конвенції 1996 року, які є також учасниками Гаазької конвенції 1980 року.

Гаазька конвенція 1996 року доповнює і посилює Гаазьку конвенцію 1980 року, встановлюючи чіткі межі для здійснення юрисдикції, в тому числі у виключних випадках, коли у поверненні дитини відмовлено або повернення не запитано.

Гаазька конвенція 1996 року укріплює Гаазьку конвенцію 1980 року, підкреслюючи первинну роль органів влади Договірної держави постійного місця проживання дитини у прийнятті рішень про заходи, які можуть бути необхідні для довгострокового захисту дитини.

За правилами Гаазької конвенції 1996 року у випадку викрадення держава, в якій дитина зазвичай проживала безпосередньо перед переміщенням або утримуванням, зберігає юрисдикцію відповідно до статті 5, за умови дотримання певних умов відповідно до статті 7 цієї Конвенції. Стаття 7 Гаазької конвенції 1996 року встановлює форму збереження юрисдикції держави, в якій дитина мала звичайне місце проживання безпосередньо до переміщення чи утримування. Правила статті 6 Гаазької конвенції 1996 року застосовуються у випадках, коли неможливо встановити постійне місце проживання дитини.

Визначення, яке із правил підвідомчості спору підлягає застосуванню, залежить від встановлених фактичних обставин, зокрема, місця постійного проживання дитини, його зміни чи ненабуття такого місця дитиною.

Застосування Верховним Судом Гаазької Конвенції 1996 року

Постанова КЦС ВС від 04 лютого 2026 року у справі № 212/4948/23 (частина I) (звичайне місце проживання дитини та юрисдикція спору)

Поняття «звичайне місце проживання дитини» не визначене Гаазькою конвенцією 1996 року, оскільки таке місце проживання дитини має визначатися Договірними Державами в кожному конкретному випадку на підставі фактичних обставин.

Звичайне місце проживання відповідає місцю, яке відображає певний ступінь інтеграції дитини в соціальне і сімейне середовище. З цією метою, зокрема, повинні братися до уваги тривалість, регулярність, умови і причини перебування дитини на території держави-члена і переїзду сім'ї в цю державу, громадянство дитини, місце і умови відвідування школи, мовні знання, а також сімейні та соціальні відносини дитини в цій державі.

Постанова КЦС ВС від 04 лютого 2026 року у справі № 212/4948/23 (частина II)

(звичайне місце проживання дитини та юрисдикція спору)

У разі неможливості встановлення судом звичайного місця проживання дитини, до спірних правовідносин підлягатимуть застосуванню правила статті 6 Конвенції, відповідно до яких (1) для дітей-біженців та дітей, які внаслідок суспільних негараздів в їхній країні переміщені до інших держав, органи Договірної Держави, на території якої ці діти перебувають у результаті їхнього переміщення, мають юрисдикцію, передбачену в пункті 1 статті 5. (2) Положення попереднього пункту також застосовуються до дітей, чиє звичайне місце проживання не може бути встановлене.

Юрисдикція спору ґрунтується на визначенні звичайного місця проживання дитини та вирішується у кожному конкретному спорі залежно від встановлених фактичних обставин справи.

Постанова КЦС ВС від 17 серпня 2022 року у справі № 613/1185/19 (Міжнародна юрисдикція у спрах про повернення незаконно переміщеної дитини)

Суди, вирішуючи питання про відкриття провадження у справі за позовом про відібрання (повернення) дитини, незаконно переміщеної (утримуваної) за межі України, зобов'язані визначати юрисдикцію національного суду України щодо вирішення спору про повернення дитини відповідно до правил Гаазької конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей 1980 року (далі – Гаазька конвенція 1980 року) та Гаазької конвенції 1996 року. Такий спір підлягає розгляду судами України виключно в разі встановлення того, що діти до незаконного переміщення (утримання) до іноземної країни мали своє звичайне місце проживання в Україні відповідно до правил статті 5 Гаазької конвенції 1996 року, що має бути встановлено першорядно. У разі якщо дитина мала в Україні своє звичайне місце проживання, проте після незаконного переміщення (утримання) нове звичайне місце проживання дитини не може бути встановлене, такий спір також має бути вирішений судом України за правилами статті 6 Гаазької конвенції 1996 року.

Також суди повинні з'ясувати, чи не припинилася юрисдикція суду України з вирішення такого спору на підставі статті 7 Гаазької конвенції 1996 року.

Постанова КЦС ВС від 16 квітня 2025 року у справі № 545/3933/21 (частина I) (невиконання рішення про повернення дитини та межі юрисдикції українських судів)

Звертаючись до суду з позовом, позивач просив суд відібрати від матері дитину та передати її батьку для повернення її за попереднім місцем проживання до Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії, посилаючись на те, що судове рішення у іншій справі, яким матір зобов'язано повернути малолітню дитину до місця її постійного проживання – Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії, не виконано, а тому вважав, що наявні підстави для відібрання дитини як заходу, що забезпечуватиме її негайне повернення до країни постійного проживання.

ВС зазначив, що за наявності судового рішення, яке набрало законної сили, але залишається невиконаним, щодо повернення дитини до Великої Британії та відсутності згоди компетентного органу (суду) Великої Британії (органу іноземної держави, до якої підлягає поверненню дитина) щодо здійснення юрисдикції при вирішенні питання про відібрання дитини, яке по суті є визначенням місця проживання дитини у Великій Британії, питання про відібрання дитини також належить до юрисдикції судів Великої Британії і розгляду українськими судами не підлягає.

Постанова КЦС ВС від 16 квітня 2025 року у справі № 545/3933/21 (частина II) (невиконання рішення про повернення дитини та межі юрисдикції українських судів)

Висновки судів про підсудність національним судам України цього спору не узгоджуються із положеннями Гаазької конвенції 1996 року з огляду на те, що відсутня сукупність обставин, передбачених пунктом «b» частини першої статті 7 цієї Конвенції 1996 року. Оскільки у цій справі вирішення вимог позивача не належить до юрисдикції національних судів України, то у судів були відсутні правові підстави для розгляду справи по суті.

Суди повинні були застосувати пункт 1 частини першої статті 255 ЦПК України, згідно з яким суд своєю ухвалою закриває провадження у справі, якщо справа не підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства.

Постанова ОП КЦС ВС від 18 вересня 2023 року, справа №545/2247/18

(Вирішення спору про визначення місця проживання дитини)

ОП КЦС ВС відступила від висновку щодо застосування норм права у подібних правовідносинах, викладеного у постанові колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду у постанові від 01 червня 2020 року у справі № 345/2844/16-ц, та зазначила, що

«за наявності судового рішення про повернення дитини відповідно до Гаазької конвенції 1980 року, яке набрало законної сили, але залишається невиконаним, та відсутності наданої відповідно до Гаазької конвенції про батьківську відповідальність 1996 року згоди компетентного органу іноземної держави, до якої підлягає поверненню дитина, на здійснення юрисдикції національними судами України вирішення питання про визначення місця проживання дитини не належить до юрисдикції національних судів України, а у разі встановлення вказаних обставин під час розгляду цивільної справи провадження у справі підлягає закриттю на підставі пункту 1 частини першої статті 255 ЦПК України».

Постанова ОП КЦС ВС від 11 грудня 2023 року у справі № 607/20787/19 (спір про визначення проживання дитини)

Факт проживання дитини за кордоном (незалежно від того чи вивезена дитина за кордон до звернення до суду з позовом про визначення місця її проживання чи після) не впливає на вирішення судами України спору про визначення місця її проживання. Повернення дитини в Україну не є передумовою для вирішення спору між батьками про визначення місця проживання такої дитини. Проживання дитини за кордоном не є самостійною підставою для відмови у позові про визначення місця проживання такої дитини разом з одним з батьків в Україні.

Постанова КЦС ВС від 05 листопада 2025 року у справі № 175/3823/23

(спір про усунення перешкод у спілкуванні)

Суд першої інстанції, закриваючи провадження у справі про усунення перешкод у спілкуванні з дитиною, виходив із того, що позивачка разом із сином у квітні 2022 року виїхали з України до Естонської Республіки. Отже, на час звернення до суду із цим позовом Естонська Республіка була місцем звичайного проживання дитини, яка на той час проживала в цій державі тривалий час (більше року). Районний суд вважав, що правовідносини батька і дитини мають визначатися за законодавством договірної держави, на території якої постійно проживає дитина, цей спір має вирішуватися відповідними судовими органами держави місця постійного проживання дитини, тому суд констатував відсутність юрисдикції суду України на вирішення спору у цій цивільній справі.

Апеляційний суд скасував ухвалу суду першої інстанції з огляду на те, що дитина є громадянином України, народився в Україні та до досягнення восьмирічного віку проживав в Україні, а на час звернення до суду із цим позовом та відкриття провадження у справі не проживав в Україні нетривалий проміжок часу, тому його звичайним місцем проживання залишалася Україна. За таких обставин, апеляційний суд дійшов висновку про поширення юрисдикції судів України на цей спір.

ВС не погодився з таким висновком, зазначивши, що **юрисдикція цієї справи має визначатися відповідно до пункту 1 статті 5 Гаазької конвенції 1996 року залежно від звичайного місця проживання дитини.**

Постанова КЦС ВС від 28 червня 2023 року у справі № 372/2558/21 (дитина змінила звичайне місце проживання в Україні на іншу Договірну Державу)

«З урахуванням статті 7, у разі зміни звичайного місця проживання дитини на іншу Договірну Державу, юрисдикцію мають органи Держави нового звичайного місця проживання».

Типова помилка судів попередніх інстанцій. «Оскільки у цій справі позовні вимоги не належать до виключної підсудності судам України, то у судів попередніх інстанцій були відсутні правові підстави для ухвалення рішення по суті спору, хоча й правильно зазначено про непідсудність цих вимог національним судам».

«Суди повинні були застосувати п. 1 частини першої статті 255 ЦПК України, згідно з яким суд своєю ухвалою закриває провадження у справі, якщо справа не підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства, а не вирішувати справу по суті із одночасним зазначенням про непідсудність національним судам України таких вимог».

Постанова ВС від 22 листопада 2019 року (провадження № 61-181вп19) (Передача юрисдикції від англійського суду до суду України)

Справа стосовно хлопчика, який народився у 2018 році у Сполученому Королівстві Великої Британії та Північної Ірландії. Його батьки є громадянами України і мали на території України зареєстроване місце проживання, проте фактично проживали разом із дитиною у Сполученому Королівстві Великої Британії та Північної Ірландії.

Підсудність справ щодо захисту прав малолітніх дітей, після повернення їх під юрисдикцію України слід визначати за місцем реєстрації одного з батьків, де найбільша ймовірність влаштування дитини у сім'ю родичів.

Дякую за увагу!